

catum adversus animam aditum non invenit. »

SED LIBERA NOS A MALO. — *Primo*, hoc est a tentatione; de hac enim sermo præcessit. *Secundo*, a malo, id est a diabolo, qui presset et artifex est tentationis, inquit Tertullianus et Chrysostomus: hic enim Græce vocatur *εὐνομήτης*, ut I. Joan. v: « Malignus (*ὁ πονηρὸς*) non tanget eum; » I. Joan. II: « Viciis malignus, » et alibi: diabolus enim per malos homines, perque carnem et mundum omnes tentat. *Tertio*, generatius et plenius S. Cyprianus, *De Orat.*, omne malum hic accipit, quod scilicet vel ad peccatum trahit, vel virtutis et perfectionis est impedimentum. Et sic clarius liquet hanc petitionem a præcedenti distingui, esseque septimam et ultimam. Audi S. Cyprianum: « Quando dicimus: Libera nos a malo, nihil remanet quod ultra adhuc debeat postulari, quando semel protectionem Dei adversus malum petimus, qua impetrata, contra omnia que diabolus et mundus operantur, securi stamus et tuti. Quis enim de de sæculo metus est, cui in sæculo Deus tutor est. »

Anagoge: S. Augustinus, *epist.* 121, docet nos hic petere ut liberemur a malo, id est a concupiscentia omnique miseria per gloriam felicitatis æternæ: « Cum dicimus, inquit: Libera nos a malo, nos admonemur cogitare nondum nos esse in eo bono ubi nullum patiemur malum. Et hoc quidem ultimum, quod in Dominica oratione positum est, tam late, tamque evidenter et manifeste patet, ut homo christianus in qualibet tribulatione constitutus, in hoc gemitus edat, in hoc lacrymas fundat, hinc exordiat, in hoc immoretur, ad hoc terminet orationem. » Idem, lib. II *De Peccat. mer. et rem.*, cap. IV: « Deinde, ait, addimus quod perficitur in fine, cum absorbebitur mortale a vita; sed libera nos a malo. Tunc enim nulla talis erit concupiscentia, cum qua certare et cui non consentire jubeamur. » Unde Franciscus Lucas hæc tres ultimas petitiones refert ad concupiscentiam, quasi sic oramus: Ignosce, Domine, nobis ea, in quibus sumus abstracti a concupiscentia, hæc enim maxima est tentatio; aufer a nobis concupiscentiam, hæc enim ingens est malum, quod non nisi in cælo auferetur a nobis. Hæc septem petitiones S. Augustinus, lib. II *De Sermonibus Domini in monte*, adaptat septem domus Spiritus sancti, et octo beatitudinibus, singulas singulis.

AMEN. — Hoc, ait S. Hieronymus, signaculum Dominicæ orationis, approbantis et optantis, ut ita fiat. Unde Septuag., *Psal.* LXXI, vers. ult. et alibi, vertunt *ἀμην*, id est fiat.

Nota: in Græcis codicibus hic additur: « Quoniam tuum est regnum, et potestas, et gloria in sæcula. » Et ita legunt Syrus, Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius; sed videntur id Græci addidisse ex pia et solemnī consuetudine, sicut iidem salutationi Anglicæ addunt: « Quia tu peperisti Salvatorem nostrum. » Et *Psalms*:

« Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto. » Nam codex Græcus Vaticanus et Roberti Stephani, item Latini Tertullianus, Cyprianus, S. Hieronymus, Augustinus, Ambrosius id non legunt.

Rursum advertit: in hac oratione nulla fit mentio ingenii, sanitatis, sapientie, roboris, uxoris, familie, prolium, opum, honorum aliorumque bonorum naturæ, quia hæc indifferentia sunt, et tantum petenda quatenus ad salutem nostram et aliorum conferunt. Et sic comprehenduntur sub pane quotidiano, vel sub prima petitione, « sanctificetur nomen tuum; » ut scilicet Deum sanctificemus. Denique non est necessum hæc petere, quia nobis ultro adiecit, si primum quaeramus Dei regnum, uti Christus promittit, vers. 33: « Neque enim, ut ait S. Augustinus, *epist.* 121, in tempore utiliter vivitur, nisi ad compensandum meritum quo in æternitate vivatur, etc. Ut quid ergo per multa dispergimur, ac non potius cum *Psal.* XXVI, dicimus: *Unam peti a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in dono Domini omnibus diebus vite mee.* »

Porro, tomo V *Bibliotheca SS. Patrum* extat expositio orationis Dominicæ paraphrastica, concinnata a S. Francisco, quæ partim literalis est, partim mystica, quam, quia sublimis est, sapida et fervens, ac Deo, ut videtur, accepta (fuit enim ipse *θεοδιδάκτος*) visum est hic atterere.

« Sanctissime Pater noster, creator, redemptor noster, salvator noster, consolator noster. » *Quies in cotis*, « in Angelis, in Sanctis, illuminans eos ad tui cognitionem, quia tu es, Domine, lux, inflammans eos ad amorem tuum divinum; quia tu, Domine, amor es, inhabitans et implens eos ad beatitudinem; quia tu, Domine, summum bonum es, et æternum bonum, a quo omnia bona, sine quo nullum bonum. » *Sanctificetur nomen tuum*: « clarificetur in nobis notitia tua, ut cognoscamus quæ sit latitudo beneficiorum tuorum, longitudo promissorum, sublimitas majestatis et profundum judiciorum. » *Adveniat regnum tuum*, « ut regnes in nobis per gratiam tuam, et facias nos venire ad regnum tuum, ubi est tui visio manifesta, tui dilectio perfecta, tui societas beata, tui fructus sempiterna. » *Fiat voluntas tua sicut in cælo et in terra*, « ut amemus te ex toto corde, te semper cogitando; ex tota anima, te semper desiderando; ex tota mente, omnes intentiones nostras ad te dirigendo et honorum tuum in omnibus querendo, et ex omnibus viribus nostris, omnes vires sensusque animæ et corporis in obsequium tui amoris, et non in alio exponendo; et proximos nostros amemus sicut nos ipsos, omnes ad amorem tuum pro viribus trahendo, de bonis aliorum sicut de nostris gaudentes, in malis compatiendo et nemini ullam offensam faciendos. » *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*: « Dilectum Filium tuum Dominum nostrum Jesum Christum da nobis hodie in memoria, in intelligentia et reverentia amoris quem ad nos

habuit, et eorum quæ pro nobis fecit, dixit et sustinuit. » *Et dimitte nobis debita nostra*, « per tuam misericordiam et ineffabilem passionis dilecti Filii tui Domini nostri Jesu Christi virtutem, et beatissimæ Mariæ Virginis et omnium electorum merita et intercessionem. » *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*; « et quia non plene dimittimus, tu, Domine, fac plene dimittere, ut inimicos propter te diligamus et pro eis apud te devote intercedamus, nulli malum pro malo reddamus, et omnibus in te prodesset studeamus. » *Et ne nos inducas in tentationem*, « occultam sive manifestam, subitam vsi inopportunam. » *Sed libera nos a malo*, « præterito, presenti et futuro. » *Amen*, « spontanea et gratis. » Supradicto modo dicebat hic beatus: *Pater noster*, ad omnes horas.

14. SI ENIM REMISERITIS HOMINIBUS PECCATA (Græce *ἀφαιρέσει*, id est offensas) EORUM, DIMITTET ET VOBI PATER VESTER COELESTIS DELICTA VESTRA. — Si, scilicet, cætera ad hoc alibi requisita adsint, scilicet contritio et confessio.

15. SI AUTEM NON DIMISERITIS HOMINIBUS, NEC PATER VESTER DIMITTET VOBI PECCATA VESTRA. — *Te enim dat causam ejus quod præcessit*, non proxime, sed remotius, vers. 12, more Hebræo, cur scilicet dixit: « Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris; » quia nimirum hæc est quasi conditio et lex talionis, ut quod proximo facimus, hoc nobis pari quasi jure faciat et recipiat Deus, ut ibi dixi. Remittentibus ergo injurias, remittuntur offensæ; vindicantes vicissim Dei vindictam sibi accersunt. Unde Ecclesiasticus, XXVIII, 3, admirans, imo indignans, ait: « Homo homini reservat iram, et a Deo querit medelam? In hominem similem sibi non habet misericordiam, et de peccatis suis deprecatur, » etc. ? Unse Glossa hic: « In nostra, ait, potestate posuit, qua conscientia judicium Dei provocemus erga nos, ut sententiam temperemus: non aliud exigit judex, quam ut qualem eum volumus erga nos, tales nos præstemus fratribus. »

16. CUM AUTEM JEJUNATIS, NOLITE FIERI SICUT HYPOCRITE TRISTES; EXTERMINANT ENIM FACIES SUAS, UT APPAREANT HOMINIBUS JEJUNANTES. — Arabicus: *Jejunia eorum*. Docuit Christus modum orandi; nunc docet modum jejunandi (quia infirma est oratio sine jejunio, ait S. Chrysostomus), scilicet, ut fiat alacritas et secreto, studio placendi Deo, non hominibus. *Ut dixit*, vers. 1, de Eleemosyna, et vers. 3, de Oratione. *Pro tristes*, Græce est *αὐθιμοί*, id est vultuosi, obscuro, tristes, austeri, tetrici, vultu tetrico et scythico tetrico, quibus opponuntur *δαρτοί*, id est alacres et læti. Dicuntur *αὐθιμοί*, quasi *αὐθιμοί*, id est mesti, turbidi *τὸν ὄμω*, id est vultu; vel a *αὐθιμοί*, id est irasci, vultu tristi et obtulio incedere, quasi hibissent acetum; vel alludit ad *γῆρας*, id est olla, vel *καυλάς*, quod *ἄρα*, id est faciem habeant atram, nigram et tetram instar cacabi et ollæ: jejunium enim, quia corpus desiccatur, acuit bilem utram-

que, facitque homines melancholicos et cholericos; cibis vero utramque diluit, facitque suaves, amemos, benevolos. Quocirca qui res arduas alii persuadere conantur, eos ademptum non jejunio, quia tum morosi sunt et difficiles, sed in prandio, vel post prandium, cum cibo et potu exhilaratili faciles sunt, joviales et jucundi. Porro, hypocrite affectabant et indebant vultum tetricum, ut viderentur jejunasse; hoc hic carpit Christus, monetque ut omnem vultus mestitiam discant, faciemque ostendant amicam et lætam, quæ hilaritatis et hilaris jejunii sit indicium, aut potius dissimulatio, ut non jejunasse, sed laute convivati esse videantur. « Hilarum enim datorem diligit Deus. » II *Corinth.* IX, 7.

EXTERMINANT. — Græce *ἀφαιρέσει*, quod S. Hieronymus vertit *demoluntur*; S. Hilarius, *conficiunt*; Syrus et Chrysostomus, *corrumpunt*. Alii propius, *obscurant facies suas*, affectando scilicet et induendo vultus severitatem, pallorem, macerem. Alii, *labefactant, obliterant, perdunt et velut e medio tollunt*, ut quasi non appareat, quod Noster vocat *extermiuntur*. Est enim *ἀφαιρέσει* obscurare, ac quasi e conspectu tollere, velut qui fucus utuntur, celant faciem suam, sic et qui ficta macie tristique pallore luridi sanctimoniam simulant, id est hypocrite, quales erant Scribæ. Audi S. Hieronymum: « Exterminant exules, qui extra terminos milituntur. » Deinde *extermiunt* exponens per *demoluntur*, id explicat, subdens: « Demolunt autem hypocrite faciem suam, ut tristitiam simulet, et animo forte letante, luctum gestet in vultu. »

17. TU AUTEM CUM JEJUNAS, UNGE CAPUT TUUM, FACIEM TUAM LAVA,

18. NE VIDEARIS HOMINIBUS JEJUNANS (Arabicus: *Ne appareant hominibus jejunia tua*), SED PATRI TUO, QUI EST IN ABSCONDITO (qui suam essentiam et majestatem celat et abscondit, quique tam est in locis absconditis quam publicis, tamque videt abscondita cordis quam ostenta operum); ET PATER TUUS, QUI VIDET IN ABSCONDITO, REDDET TIBI. — Sufficit, ait Remigius, ut qui est inspector conscientie, sit remunerator. Familiare fuit Palestinianis, imo omnibus Orientalibus, diebus festis et lætis ungi, faciemque lavare et expollire, præsertim in convivis, idque tum ad refrigerium, tum ad nitorem, tum ad coloris et odoris suavitatem.

Cum enim Palestina sit in climate calido et æstuoso, hinc fit ut incole sudant, sudorque faciem deturpet et foetentem efficiat: lavant ergo faciem, ut sudorem abluant; unguunt, ut foetorem abigant. Hæc patet ex *Ruth* II, 3; *Judith* X, 3; II *Reg.* XII, 20; *Lucæ* VII, 46. Ungebantur igitur, tum sanitatis, tum recreationis, tum deliciarum, tum fragrantie et mollitiæ causa. Unde illud de Magdalena ungente Christum: « Et domus impleta est ex odore unguenti. » *Jocn.* XII, 3. In tristitia vero et luctu abstinebant ab unctione et lotionibus.

Nota hic esse catachresin, cui similem audivimus cap. iii, 6 et alibi; non enim veram unctionem hic precipit Christus, sed tantum hilaritatem et dissimulationem jejunit, *q. d. Unge caput*, hoc est esto hilaris et prae te fer lætitiā, quasi unctus esses oleo, id est unguento, quod est lætitiæ causa et symbolum; juxta illud: « Ut exhilaret faciem in oleo, » *Psal. ciii, 13*; imo, ut jejunitium dissimules et conviviū simules, adhibe symbola conviviunt, scilicet unctionem et lotionem. Ita S. Hieronymus, Theophylactus, Euthymius. Audi S. Hieronymum: « Juxta ritum Palestine loquitur, ubi diebus festis solent ungeri capita. Præcipit igitur, ut quando jejunamus, lætos et festivos non esse nostremus. » Huc facit aurea S. Syneclicæ, in *Vitis Patrum*, lib. V, libello VIII, n. 19, sententiā: « Sicut, inquit, thesaurus manifestus cito expenditur; ita et virtus quælibet, cum innotuerit, vel publicata fuerit, exterminabitur. Sicut enim cere solvitur a facie ignis, ita et anima laudibus inanitur et amittit virtutum rigorem. »

Mystice: S. Augustinus, tract. 2 *De Serm. Domini in monte*, cap. XX, per unctionem capitis accipit lætitiā mentis, quæ adhibenda est in omni bono opere; S. Hieronymus vero accipit ipsam virtutum operationem.

19. NOLITE THESAURIZARE (Syris: *Ne reponatis*; alii: *Ne congregatis*, vel *concoercois*) VOBIS THESAURUS IN TERRA, UBI ERGO ET TINEA DEMOLITUR, ET UBI FURES EFFODIUNT ET FURANTUR. — Transit ab ostentatione ad avaritiā, eamque taxat usque ad finem capitis. Utraque enim laborabant Scribæ et Pharisei, imo longe major pars hominum, qui non nisi opes corraderæ omni labore satagunt, ac non raro per fas et nefas, quæ ingens est vanitas et cæcitas. Ostendit ergo hic Christus quæ sint vere opes, quæ falsæ; nimirum, veras esse cœlestes, falsas esse terrestres, ut non has, sed illas ambiamus, nec in hisce, sed in illis cor mentemque defigamus. Opes enim in terra ærgo et tinea demolitur. » Græce est *εὶς καὶ βροχία*, id est *tinea et comestura*, uti est rubigo ferro, ærgo æri et auro; utrumque enim sensim exedit, corrodit et consumit. Notat tres corruptionis modos; tinea enim exedit vestes; ærgo aurum et argentum; fures cœtera omnia furantur et rapiunt.

Christus hic tribus argumentis advocat homines a studio divitiarum. Primum est, quod ipsæ luxie sint et corruptibiles. Secundum, vers. 22, quod mentem obtenebrant et excecant. Tertium, vers. 24, quod ipsæ mentem totam ad se rapiant, ut Deo servire nequeat, quia nemo potest duobus dominis, scilicet Deo et Mammonæ, servire.

20. THESAURIZATE AUTEM VOBIS (non filiis, non nepotibus, non ingratils hereditibus, sed vobis, id est animæ vestræ) THESAURUS IN CÆLO, UBI NEQUE ERGO, NEQUE TINEA DEMOLITUR, ET UBI FURES NON EFFODIUNT, NEC FURANTUR. — *q. d.* Opes gloriæ cœlestis sunt incorruptibiles, inamissibiles, stabiles et æternæ: in illis ergo cor mentemque figite,

illas omni virtutum studio comparate, non vero terrenas, quæ exiles sunt et caducæ, variisque modis cito corrumpuntur et pereunt; sed eas erogaute pauperibus: « Quæ stultitia, ait S. Chrysostomus, illic relinquere unde exiturus es, et non illic præmittere quo liturus es! Thesauriza ubi patriam habes. » Idem hic, *hom. 48*, sub finem: « Si, inquit, intueri volueris animam hominis aurum amantis, invenies eam, ut vestimentum a decem millibus vermium corrosam, ita eam perforatam undique a sollicitudinibus et a peccatis putrefactam, et æruginè plenam. Verum haud talis est anima pauperis voluntarii, sed potius salget ut aurum, splendet ut gemma, efflorescit ut rosa. Non est illic tinea, neque fur, neque sollicitudo negotiorum hujus vite, sed sicut Angelus ita conversatur. Non subjacet dæmonibus, non assistit regi, sed assistit Deo: non militat cum hominibus, sed cum Angelis; non habet thesaurum terram, sed cœlum; non indiget servis, magis autem habet servorum loco passiones; habet servos appetitus, qui regibus dominantur, ut nec respicere audeant. Quid igitur hoc pauperem melius? at non habet equos et currum. Quid vero his opus est ei qui super nube vehi debet, et esse cum Christo? »

21. UBI ENIM EST THESAURUS TUUS, IBI EST ET COR TUUM. — « Thesaurus tuus, » id est quod habes in pretio, id quod amas, quod æstimas, quod delectaris, id quod tibi est charissimum, in quo omne tempus studium collocas: « ibi est et cor tuum. » « Hoc non solum de pecuniā, ait S. Hieronymus, sed et de cunctis passionibus sentiendum est. Gulosi deus venter est: ibi ergo habet cor, ubi est thesaurus. Luxuriosi thesaurus epulæ sunt; lascivi, ludicra; amatoris, libido. Huic servit unusquisque quo vincitur. »

Vis ergo scire quis sit thesaurus tuus, quid ames, quid æstimes? Adverte quid sæpius in corde verses, quid mente agites et cogites. Si crebro cogitas et ruminas celestia, cœlum amas; si terrestria, thesaurus tuus est in terra, in terra cor tuum quasi talpa sepelivisti. Si ergo sapis, « mens tua non sit in ære, sed in æthere. »

Huc facit quod S. Antonius de Padua (ut habet ejus Vita) in exequis cujusdam usurarii concionaturus, hoc thema accepit: « Ubi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum, » dixitque: « Mortuus est hic dives, et sepultus est in inferno. Ite ad thesaurum ejus, et in medio illius invenietis cor ejus. » Abierunt amici, et cor adhuc calidum in medio numerorum ejus invenerunt.

Sanctius et sapientius S. Paulinus, Nole episcopus, Nola captus a Wandalis, Deum orabat: « Domine, non excrucier propter aurum et argentum; ubi enim omnia mea sint, tu scis, » quia scilicet cor habebat fixum in Deo, non in auro.

22. LUCERNA CORPORIS TUI EST OCELLUS TUUS. SI OCELLUS TUUS FUERIT SIMPLEX, TOTUM CORPUS TUUM LUCIDUM ERIT. — « Lippientes oculi, ait S. Hiero-

nymus, solent lacernas videre numerosas: simplex oculus et purus simplicia intuetur et pura. »
23. SI AUTEM OCELLUS TUUS FUERIT NEQUAM, TOTUM CORPUS TUUM TENEBROSUM ERIT. SI ERGO LUMEN, QUOD IN TE EST, TENEBRE SUNT, IPSE TENEBRE QUANTE ERUNT? — Dicitur oculus simplex, qui sanus est et externis humoribus, qui visum perturbant, non miscetur, ideoque purus est, sincerus et clarus. *q. d.* « Si oculus tuus fuerit simplex, » id est purus, candidus et mundus, totum corpus tuum lucidum erit et quasi oculatum, quia prævia oculi sui luce et directione omnes actiones suas recte oblit. « Si autem oculus tuus fuerit nequam, » Græce *νεμπες*, id est male affectus et vitioso humore imbutus, ideoque impurus et obnubilatus, « totum corpus tuum tenebrosam erit, » quia carebit luce et duce, puta illustratione et directione oculi sui. « Si ergo lumen oculare, quod in te est, » id est esse debebat, jam offuscatum, non lumen, sed tenebræ et cæcitas sit, « ipsæ tenebræ quante erunt? » id est ipsam reliquum corpus natura sua tenebrosam, ac, ut ita dicam, cæcum, cum nullum nisi ex oculis lumen habeat, jam oculis suis et luminibus, quasi duobus orbibus, quam tenebrosam erit, quamque in tenebris errabit, palpabit et cœpitabit? « Quantas, ait S. Hilarius, necesse est ipsarum in te tenebras esse tenebrarum! »

Est primo parabola, uti et pleræque aliæ Christi gnomæ hic. Per oculum ergo, cum S. Hieronymo, Chrysostomo, Jansenio, Maldonato, Toletio in cap. xi *Luc.*, et aliis, mentem et sensum internum accipe; *q. d.*, ait S. Chrysostomus: A corporalibus interiora discere, quod enim oculus est corpori, hoc intellectus est animæ. Sicut enim oculus dirigit corpus; sic intellectus practicus animam; quod enim hic sensit et gustat, hoc sensit et gustat anima. Unde error et vitium animæ in operando nascitur ex errore et vitio intellectus; quod tamen vitium sæpe oritur ex prava inclinatione et cupiditate affectus. Quod enim affectus concupiscit, eodem trahit intellectus, ut judicat illud sibi bonum et prosequendum. Hoc est quod paulo ante dixit: « Ubi enim est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum. » Illud enim cor hic explicat vultque oculum mentis, hoc est intellectum practicum, qui omnes actiones luce sua prærit et dirigit. Vult enim docere Christus animum non posse esse purum et rectum, ac consequenter nec actiones ab eo manantes esse puras et rectas, ubi cor est avaritia et auri cupiditate obtenebratum; de hoc enim egit in præcedentibus et agit in sequentibus. Sensus ergo est, *q. d.* Sicut oculus purus clare illuminat regitque corpus corporis: quo motus omnes; sin vero oculus crasso pravoque humore obnubilatur, obtenebratur totum corpus, ut illud in tenebris oberret et cœpitet: id eodem pariter, si mens hominis sit pura, illuminabit totam animam omnesque ejus actiones, ut rite recteque bant; sin mens sit pravo affectu et

cupiditate avaritiæ imbuta et obtenebrata, cœdem afflicet totam animam omnesque ejus operationes, ut non nisi terram et terrenas opes spectent et ambient, isque quasi talpa sæpe oppellat et excorret. Ex affectu enim pecuniæ mens multis erroribus et ignorantibus practicus obtenebratur, ut patet sibi licere quod revera est illicitum, esseque utile quod est damnosum, atque has cæcitates suas cæcis et effrenatis suis passionibus, affectibus et actibus communicat, ut cœce ruant in rapinas, fraudes, usuras aliisque scelera, quæ mens ipsa corrigere et frenare debuerat; itaque eos in se cæcos magis ipsa mens excorret, agitque in cæcis peccatorum ruinas.

Potest secundo, cum S. Augustino et S. Gregorio, lib. XXVII *Moral.* cap. vi, ac Beda, per oculum accipi intentio mentis; hæc enim mentem et intellectum movet, regit et flectit quomunque vult; atque hæc ipsa, si pure intendit Deum et divina, velut finem et scopum suum, faciet ut opus ex ea manans (intellige si illud in se sit bonum, aut certe non malum) totum sit purum et sanctum; sin intentio sit prava et impura, faciet ut opus ex ea manans, licet in se bonum, sit impurum, malum et vitiosum. Nam toto capite, a vers. 4 hucusque, Christus egit de recta intentione, eamque requisivit in elemosyna, oratione et jejuniis, hoc est in omni opere bono. Nonnulla huic parabole addit Lucas, ac 39, quæ ibi velut loco proprio explicanda sunt.

24. NEMO POTEST DUOBUS DOMINIS SERVIRE. — Non tantum contrariis, sed etiam disparatis, sive diversis duntaxat. Est adagium significans rarum et difficile esse duobus dominis, qui fere adversis sunt moribus et humoribus, satisfacere, aut æque eis addice, servire et obsequi. Non ait *familiam*; subinde enim quis duobus dominis famulatur, sed *servire*, id est se addicere, amare per omnia, obsequi et obedire. Id Christus applicat avaritiæ et religioni, Deique cultui, *q. d.* Non potest servire Deo et Dili, cœlo et cœno, ætheri et æri, numini et numinis. Quare si Deo servire et cor addicere placet, illud ab ære et auro avellendum est. Est hoc tertium Christi argumentum cæteris efficacius, quo Scribas omnesque homines advocat a studio divitiarum, quod scilicet impossibile sit eis servire et Deo. Vis ergo servire Deo? noli servare Mammonæ.

AUT ENIM UNUM ODIO HABERET, ET ALTERUM DILIGET; AUT UNUM SUSTINEBIT, ET ALTERUM CONTEMNET. — Pro « sustinebit, » S. Augustinus legit *patietur*, idque exponit de Mammona. *q. d.* Mammona, id est opes, est dominus tam imperiosus et difficilis, ut avari durum sub « servant servitutem, nec cum ament, sed sustineant et patientur ejus herile et durum imperium. Franciscus Lucas vero, censens interpretem legisse in Græco *ἀρεστήσει*, id est sustinebit, *patietur*, sic disjunctivam hanc exponit, *q. d.* Servus qui duobus dominis servit, aut unum odiet et alterum diligit; aut si neu-

trum dilgat, sed utrumque oderit, unius imperium foret et sustinebit, alterius contemnet. Verum Graeci hic, æque ac Luca cap. xvi, 13, constanter habent non *servit*, id est patietur, sed *id est adhaerens*, id est uni adhaerabit, ut vertit Noster, Luc. xvi, 13; Syrus et Arabicus: *unum honorabit*; Valullus: *uni se delet*, uni cor suum affiget, uni obsequium impendet, id est unum diligit, ut paulo ante dixi. Sensus enim hujus positionis disjunctiva est, q. d. Servus duobus dominis serviens, ambobus non serviet, sed aut hunc odio habebit, illum diligit; aut vice versa hunc diligit et sustinebit, illum odiet et contemnet, v. g. Si odiat herum Jacobum, diligit herum Joannem; sin diligit Jacobum, odiet Joannem; cui enim mores unius placent, huic mores alterius, utpote diversi et saepe contrarii, displicent: quare illum amabit, illi obediet et serviet, hunc odiet, nec prompte ei obedire aut servire volet.

SUSTINET. — Ergo hic idem est quod favebit, tuebitur, fovebit, sustentabit. Sic Cicero, I Offe., ait: « Magistratus esse sustinere dignitatem et decus civitatis. » Et Orat. pro Flacco: « Vos republicam humeris vestris, iudices, sustinetis. » Et pro Rabirio: « Labentem excepit, corrumpere non sivit, fulsit et sustinuit re, fortuna, fide, hodieque sustinet. » Et Brutus, epist. ad Ciceronem: « Apuleium, inquit, tu auctoritate sustinere debes. » Sic matres sustinent, id est alunt et sustentant suos infantes, magistri discipulos, heri servos, et vicissim filii parentes, discipuli magistros, servi heros. Unde Virgilius, II Georg.:

Hinc patrum, parvosque nepotes
Sustinet.

Sic et Livius ait: « Milites fluviatili pisce et herbis suslinebantur, » id est sustentabantur.

NON POTESTIS DEO SERVIRE ET MAMMONE. — q. d. Non potestis vos addicere Deo simul et studio opum, ut cor vestrum affigatis utrique, ut utriusque curas, operas et labores vestros impendatis; praesertim quia Deus ita vult coli et amari supra omnia, ut nullum rivalem patiat, nec sinat aliquem sibi in amore æquari aut comparari. Vice versa, opes ita cor et curas divitis avari ad se rapiunt, ut non sinant illa Deo impendi.

Nota: Hebr. מַמּוֹנָה matmon; Chald. mamon; Syriace, mamona, ait S. Hieronymus, vocantur divitiæ et thesauri, quos in arcibus recondunt divites, a radice טָמַן tamam, id est abscondere. Aut, ut Angelus Caninius in Vomin. Hebr. Novi Testamenti, a radice אָנָן anan, id est Armare, stabilire. Nam, ut dicitur, Proverb. x, 13: «Substantia divitis, urbs fortitudinis ejus.» Sic opes Hebraice vocantur מָוֶן *chaitil*, a robore, quod divitem faciant valentem et potentem; sed tum potius scribendum esset mamon et mamona per simplex m, quomodo in libris Chaldeis et Syris scriptum habetur. Hinc et lucrum Punice (Punica enim lingua est affinis Hebraeæ) vocatur rammon, ait S. Augustinus,

lib. De Serm. Domini in monte, cap. xxii. Hinc quoque Persicus pro Mammonæ vertit *divitis et boni cadavis*.

Porro S. Irenæus, lib. III, cap. x, mammonas interpretatur cupidum, quod interpres ejus exponit, quasi S. Irenæus Mammona derivet ex מַמְמוֹן mam, id est macula, et מַחַו *hau*, id est opes, ut mammona sit idem quod macula divitiarum; talis enim est cupiditas vel avaritia, quæ maculat, imo perdit opes eas recondendo ut ab erugine comedantur, non vero erogando eas in egenas, quæ est quasi opum vita, salus, finis et felicitas, quæ ad hunc usum a Deo et natura create sunt.

Nota: non dicit: Non potestis opes habere et Deum: utrumque enim habet Abraham, Isaac, Jacob, David, Salomon multique Sancti, qui divitiis non affixere cor, quia eis usi sunt ad pia opera; sed «non potestis Deo servire et Mammonæ; qui enim servit Mammonæ, opum est servus, quare eas non regit ut dominus, sed ab eis regitur quasi mancipium, ut omnes labores et dolores suscipiat quos cupido opum illi suggerit. Sane dura et miserabilis est hec servitus: « Servire vero Deo regnare est » Vere S. Bernardus, serm. 21 in Cant.: « Avarus, ait, terrena esurit ut mendicus; fidelis contemnit ut dominus. Ille possidendo mendicat; iste contemnendo servat. » Igitur:

Imperat aut servit regina pecunia cuique.

Imperat avaro, servit liberali. Et quid est aurum et argentum, nisi terra rubra et alba? ait S. Bernardus.

Opponit Deum Mammonæ apposite, quia Mammona sive Plutus, vel Pluto (Πλούτων; enim vocantur divitiæ) qui et Dis dicebatur, a Gentibus colebatur quasi divitiarum Deus. Unde Cicero, lib. II De Natura Deorum: « Terrena, inquit, vis omnis atque natura Diti Patri dedicata est, qui dives, ut apud Græcos Πλούτων, quia et recidant omnia in terras, et orientur et terra. » Avari ergo Deus est Mammon, sive Pluto, qui eum secum ad inferos (sibi enim est regnum et regia Plutonis) deducet.

Audi S. Augustinum, libro IV De Civit., cap. xxi: Gentiles commendabant se « deæ Pecunie, ut pecuniosus essent; deo Esculano, et filio ejus Argentino, ut haberent æream aureamque pecuniam. Nam ideo patrem Argentinum Esculanum poseverunt, quia prius ærea pecunia in usu esse cepit, post argentea. Miror autem, quod Argentinus non genuit Aurinum, quia et aurea subsequata est. Quem deum si isti haberent, sicut Saturno Jovem, et patri Argentino, et avo Esculano Aurinum preponerent. » Causa cur pecunia facta sit dea, est ejus potentia et imperium: nam, ut ait Eclesiasticus, cap. x: « pecunie obediunt omnia; » pecunia enim comparantur dignitates, vicia, epulæ, vestes, equi, currus, et quid non? unde Osee, cap. xii, 8, de talibus ait: « Verumtamen dives cf-

fectus sum, inveni idolum virili. » Hinc et Juvenalis, Satyra I:

Tator nos, inquit, sanctissima divitiarum
Majestas.

Et Petronius Arbiter eas Jovi pares facit vel superiores:

Quibus, inquam, nummis presentibus opta,
Et veniet: clausum possidet arca Jovem.

Et Auctor Antologiae:

Nunc vulgus superes vix putat esse deos;
Nimirum ingenti congesta pecunia cura
Est Deus: humanas nunc regit illa vices.

Vide Aristophanem in Pluto.

Præclare S. Hieronymus, epist. 28 ad Lucianum: « Non potestis, inquit Dominus, Deo servire et Mammonæ. Aurum deponere incipientium est, non perfectorum. Fecit hoc Crates Thebanus, fecit Antisthenes; seipsum offerre Deo, proprie Christianorum est et Apostolorum; qui duo cum vidua pauperatis usum in gazophylacium era mittentes, totum censum quem habuerunt, Domino traderunt, et merentur audire: Sedebitis super duodecim solia, judicantes duodecim tribus Israel. » Denique divitiæ dicte sunt, eo quod didicant distrahanque mentem, ait S. Ambrosius, lib. De Abraham, sicut deviserunt Abraham a Lot. Genes. xiii.

25. IDEO DICO VOBIS, NE SOLLICITI SITIS ANIMÆ VESTRE QUID MANDUCETIS, NEQUE CORPORI VESTRO QUID INDUAMINI. — Animæ; illa enim eget cibo, non precise pro se, sed ut in corpore retineatur illudque animet et vegetet. Rursum in anima est omnis cibi sensus, gustus et delectatio. Aut animæ, id est vite, ait S. Augustinus, anima enim est causa vite.

Pro « ne solliciti sitis, » Græce est μή μεριμνήσετε, id est ne anxie cogitetis, ne cum cura, anxietate et ærumna solliciti sitis: μεριμνήσετε enim dicitur a μεριμνέω *merimno*, quod studium congregandi opes animum dividat, et in varias cogitationes, curas, sollicitudines, anxietates distrahat et quasi dissecet. Non ergo prohibet hic Christus providam diligentiam et laborem procurandi sibi suisque necessaria ad vitam, ut voluerunt Euchariste (qui volebant semper orare, et nunquam laborare), contra quos S. Augustinus scripsit librum De Opere monachorum; sed vetat eorum sollicitudinem anxiam, preoccupatam, impetivam, timidam, Deo diffidentem, cor in terra defigentem et a Dei servitio distrahentem.

Atque ut eam confutet nobiscum eximat, adhibet septem rationes sive argumenta: Prima est hoc versu in verbis proxime sequentibus, petiturque a cura corporis nostri, quam gerit Deus. Secunda, vers. 26, ab avibus, quibus Deus curat et pascit. Tertia, vers. 27, quod omnis nostra sollicitudo inanis sit sine Deo. Quarta, vers. 28, a illis

et fæno, quæ vestit et ornat Deus. Quinta, vers. quod hæc sollicitudo paganorum sit, non Christianorum. Sexta, vers. 32, quia ad Dei scientia omnia et gubernantis providentiam, pertinet de victu nobis providere, ut quærentibus regnum Dei alimenta adjiciat. Epitima, vers. 34, quia sufficit diei malitia sua. Tot argumentis ulitur Christus, quia longe major hominum pars laborat hæc nimia sollicitudine, adeoque a mane in vesperam non aliud cogitat, non aliud laborat, quam ut cibum et vestitum sibi suisque compararet, quæ est magna miseria et plura quam æquus labor.

NONNE ANIMA PLUS EST QUAM ESCA, ET CORPUS PLUS QUAM VESTIMENTUM? — Est hæc prima ratio, contra anxiam et nimiam sollicitudinem rerum temporalium, petitâ a minori, sive a minus verisimili ad id quod magis verisimile, q. d. Deus qui nobis animam et corpus dedit, imo ex nihilo creavit, et continue conservat et quasi creat, licet utique etiam dabit quæ minorâ sunt, puta escas et vestes, sine quibus corpus et anima non possunt subsistere. Ita S. Augustinus, Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius. Vere S. Chrysostomus, homil. 37 ad Populum: « Deo, ait, pascente, non est opus nos esse sollicitos. Nam divites eguerunt; et esurierunt; inquirentes ante Dominum, non minuerunt omni bono. » Psal. xxxiii.

26. RESPICITE VOLATILIA COELI, QUONIAM NON SERVUNT, NEQUE METUNT, NEQUE CONGREGANT IN HORREA: ET PATER VESTER COELESTIS PASCIT ILLA. NONNE VOS MAGIS PLURIS ESTIS ILLIS? — Græce μάλλον διακρίματα αὐτῶν, id est magis differtis ab illis? multum præcellitis illis?

Est secundum argumentum quod probat Christus nos non debere esse sollicitos de victu et vestitu, petitum ab avibus, ideoque a minori ad majus, q. d. Si Deus aves irracionales de victu non sollicitas, nec pro eo laborantes, sed otiosas, ac subinde otiosas, v. g. corvos, ut habet Lucas, cap. xii, 24, pascit, datque eis illaboratum granum et cibum; quanto magis pascet vos, qui estis homines racionales, creati ad imaginem ejus, imo filii ejus et heredes, Christi sanguine redempti, pro quibus proinde tot agricolas procurat, quos facit serere, metere et triturare, ac tot molitores molere, tot pistoris pinsere panem, etc. I Comparat homines non bobus terrestribus, sed avibus celestibus, ut doceat eos debere esse coelestes, et instar avium e terra in celum mente volare, indeque cibum tum corpori, tum animæ necessarium, quotidie a Deo expectare et postulare. Aves enim quotidiana annona contentæ, de crastina non sunt sollicitæ, sed in Dei providentia placide coalescunt, tantumque volati et cantui vacant. Poterat Christus, ait Chrysostomus, « hominum proferre exempla, ut Mosén, Eliam, Joannem, qui de victu non fuere solliciti; sed ut magis audientium conscientias verberaret, de irrationalium illos securitate commo-

mit. » Cur enim homo non faciat, quod facit? aves? cur sollicitus sit, cum non sint solliciti aves? Quocirca S. Franciscus mire delectabatur avibus, presertim alaudis, easque ad Dei laudes concinendas invitare solebat. Unde et illi mox a morte suo canit parentant alaudæ. Magna enim copia ad tectum domus, in qua mortuus erat, advolans, dit cum insolita jubilazione gyrrantes, Sancti laudes et gloriam celebrant. Solitus erat ipse fratres sui ordinis comparare alauidis et ut eas imitarentur adhortari. Nam alauda: Primo, inquit, cristam habet instar galeri, unde et galerita vocatur, teste Plinio, libro XI, cap. xxxvii; sic et Minoritas cucullum gestant sive caputium, ut meminerint se pauciores, qui cucullis caput suum involvunt, innocentiam et humilitatem imitari debere. Secundo, alaude est cinere coloris; cinerea est et tunica fratrum, ut recordentur illius diei a Deo ad protoplastum: « Memento, homo, quia pulvis, sive cinis es, et in cinerem reverteris. » Tertio, alaude vivunt in paupertate, sine sollicitudine grana, que terra præbet, carpentes; sic et fratres profitentur paupertatem, mendicatio vivunt sine sollicitudine, in Dei providentia et fidelium charitate spem annonæ reponentes. Quarto, alaude mox ut granum invenerint et comederint, in cælum feruntur volatu directo et sublimi, ita ut aciem intentum fugiant, canentes et quasi gratias agentes Deo omnium parenti et altori. Item canunt fratres, et quia panem Angelorum manducavit homo, id est panem ex elemosyna quesitum, ad quem fratribus mendicantibus dandum Angeli insistant eos qui sunt divites. Quinto, alaude dicuntur a laude, quod assiduo cantu Deum laudent; sic et fratres terrena despiciant, celestia appetant, quasi hospites terre et cives cæli, scientes se a Deo vocatos ad hoc, ut jugiter Deum laudent, tum psalmodia, tum prædicatione et sanctitate vite. Ita refert Lucas Waddingum in *Annal. Minorum*, anno Christi 1226, n. 39, et alii. Audi S. Ambrosium, serm. in cap. I *Malachiæ*, qui extat in fine tom. II: « Aves, inquit, propter viles escas gratias agunt; tu pretiosissimis pulvis pasceris, et ingratus es? Quis igitur non rubescat sensum hominis habens, sine psalmodiarum celebritate diem claudere, cum ipse aves ad gratificandum psalterii suavitatem persulerit; et ejus gloriam non versusum dulcedine personare, cuius laudem volucres modulata cantilena pronuntiant? In nitare ergo, frater, minutissimas aves, mane et vesperere creatori gratias referendo. Et si es devotior, imitare lusciniam, cui quoniam ad dicendas laudes dies sola non sufficit, nocturna spatia pervigili cantilena decurrit. Et tu igitur tuis laudibus diem vincens, operi tuo adde nocturna curricula, et in somnum suscipit laboris industriam psalterii serie consolare. »

Avidit
et cæca
loquax.

Denique idem S. Ambrosius, in cap. XII *Lucæ*, ad illa vers. 24: « Considerate corvos, quia non seminant, etc., et Deus pascit illos, » ex hoc loco docet

causam inopiæ nostræ esse avaritiã: « Etenim inquit, illis (corvis) idcirco inelaborati pabuli usus exuberat, quod fructus sibi communes ad escam datos speciali quodam nesciunt vindicare dominatu. Nos communia amissimus, cum propria vindicamus; nam nec proprium quidquam est, ubi perpetuum nihil est; nec certa copia, ubi incertus eventus. Cur enim divitias tuas aestimes, cum tibi Deus etiam victum cum ceteris animalibus voluerit esse commu-nem? Aves cæli speciale sibi nil vindicant, et a pabulis indigere nesciunt, quia aliis invidere non norunt. »

27. QUIS AUTEM VESTRUM COGITANS (Græce *ἰσχυρόν*, id est sollicitus, sollicitè cogitans, anxie curans, hoc est, sollicita sua cogitatione, disquisitione et molitione: « Sollicitudo enim est ægritudo (inquietudo, anxietas) animi cum cogitatione, » ait Cicero, *Tuscul. IV*), POTEST ADICERE AD STATURAM SUAM CUBITUM UNUM? — Est tertium argumentum a majori sive magis verisimili ad minus. Unde Lucas, XII, 26, addit: « Si ergo quod minimum est non potestis, quid de cætero solliciti estis? » q. d. Si frustranea est cogitatio, sollicitudo et labor, qua quis vellet excoGITARE modum adiciendi stature sue cubitum unum, ut scilicet longior et altior fieret quam sit, cubito uno: licet enim mille annos cogitare, et cogitando se discruciare, nunquam in perficeret; quanto magis inanis est anxia sollicitudo, qua quis vitam per escam anxie conservare et prolongare suapte industria molitur; solius enim Dei est, uti corpus a se creatum angere ut ad justam staturam exrescat, ita multo magis vitam quam dedit, conservare et ad finem a se statutum producere, ac consequenter alimenta ad hoc necessaria paternæ suæ providentiæ procurare et subministrare.

28. ET DE VESTIMENTO QUID SOLLICITI ESTIS? CON-SIDERATE LILIA AGRI, QUOMODO CRESCUNT: NON LABORANT, NEQUE NENT.

29. DICO AUTEM VOBIS: QUONIAM NEE SALOMON IN OMNI GLORIA SUA COOPERATUS EST (Græce *ὑπεροχῆς*, id est amictus, indutus fuit; Arabicus, *vestitus fuit*, sic UT CUR EX ISTIS. — Est quartum argumentum ab elegantia liliorum. Si enim Deus lilia tanto candore, decore et pulchritudine vestit et ornat, quanto magis homines in se confidentes veste necessaria donabit!

Inquit lilia, dum crescent et nutriuntur, suis involvitur quasi vestibus obvolvi. Porro, mira est

Vers. 27.
Luc. XII,
23.

Tertium
argumentum.

Vestire-
gum li-
lial.

Lilia
symbo-
lum glo-
riæ cæli.

liliorum venustas, fulgor, fragrantia, ordo, decor, elegantia, celsitudo, quibus ea condecorat Deus, de quibus Plinius, lib. XXI, cap. v. Meminit Christus liliorum et vestis sive paldamenti Salomonis, quia hoc erat candidum, florum et liliatum, scilicet intertextum, vel opere phrygonico acpictum liliorum effigiebus, et liliorum candentium fulgorem æmulabatur; hoc enim suo candore, decore et pulchritudine est elegantissimum, ideoque fuit vestis regum et principum. Audi Pausaniam in *Eliacis*, lib. V, cum Jovis describit simulacrum: « Cui, præter alia, pallium erat aureum: in eo cum diversa animalia, tum ex omnibus florum generibus, lilia in primis cæla erant. » Et Marcellinus, lib. XIV, inventus in luxum vestium: « Longioris, inquit, simbræ tunice perspicua lucent varietate liliorum, effigiate in species animalium multiformes. » Hinc et suam illam nobilissimam candidissimamque togam, donatam sibi a Partheno, cubilei Domitiani præfecto, cum liliis comparat Martialis, lib. VIII, 28:

Lilia tu vincis: nec adhuc dilapsa ligustra,
Et Tiburtino monte quod sabet char,
Spartanum tibi cælest odor, Paphiaque columba,
Cœdê Erythricæ erata gemma vadis.

Ia Pineda, lib. VI *De Rebus Salomonis*, cap. v.

Anagoge: lilia et liliata vestis representant stolam immortalitatis et gloriæ qua suos electos in cælo amicit Christus. Unde Psalmus XLV inscribitur: « Pro liliis (1); sive, pro iis qui commutabuntur, scilicet a morte in immortalitatem, a miseria in gloriam. Quocirca liliarius hic per « lilia non laborantia requærentia, » significari intelligit « Angelorum celestium claritates, quibus extra humanæ scientiæ eruditionem a Deo gloriæ candor inductus est; et cum in resurrectione similes omnes Angelis erunt, sperare nos celestis gloriæ voluit experimentum, exemplo Angelicæ claritatis. Lilium enim etiam avulsam a radice et a terra, ex se efflorescit et virescit, et rursum suo honore vestitur. Ita sane Angelorum virtutes ex sua origine, ut sint semper, accipiunt. »

Porro, quam illa sint speciosa, decœtantque principes sponso, presertim Salomonem et Christum, proinde quam iis delectaretur Salomon, patet ex ejus cantibus, ubi sæpius ait do sponso: « Qui pascitur inter lilia. » Et cap. II, 16, et cap. vi, 2, et cap. VII, 2: « Venter tuus, inquit, sicut æccrvis tritici vallatus liliis. » Imo cap. II, 1: « Ego, inquit, hos camp. et lilium convallium. »

Porro, Christus præfert liliorum pulchritudinem liliæ ex filo argenteo Salomonis vestibus,

(1) Rectius hæc verba Psalmo XLV prælati interpretatur Gesenius, dicendo ea esse musicis monium, ut, scilicet, cantantes adjuvent instrumento cuius extrema pars asperit lili formam refert, v. g. lituo, aut alio ex librarum genere quarum suavior sonus huius psalmo apprine convenire videtur. — Vide ibi dicta.

quia illa utpote naturalis et nativa omnem artis elegantiam, quasi adumbratam et imitatione expressam, superat. Ars enim imitatur naturam, sed non adæquat: hinc major est pulchritudo nature, quam artis. Ars enim est quasi simia nature: sicut ergo simia imitatur hominem et hominis gestus, sed non æsequitur, nunquam enim fit homo, sed « simia est simia, licet auringa gestet insignia; » sic et ars nunquam pertingit ad dignitatem et decorem nature. Ars enim est quasi focus nature, quasi umbra et imago nature: quantum ergo præstat veritas fuco, umbra imagini, tantum natura præstat arti. Ita sanctus Chrysostomus: « Quantum, inquit, distat a veritate mendacium, tantum inter iliorum amictus et horum florum discrimen inter æet. » Et S. Hieronymus: « Revera, inquit, quod sericum, quæ regum purpura, que pictura texturum potest floribus comparari? Quid ita rubet ut rosa? quid ita candet ut liliu? Viola vero purpuram nullo superari murice, oculorum magis quam sermonis iudicium est. »

Denique flos nature est flos verus et vivus, flos vesti inextensus est flos pictus et exanimis: tantum ergo inter se differunt, quantum homo verus et homo pictus; ars enim est pictura et adumbratio nature. Vetus est dictum: « Pulchros esse fetus artis, aureos nature. » Tactè hic notat Christus, quam exiles et viles sint vestes aureæ, sericæ, purpureæ, in quibus opulenti vane gloriantur, quasque tanto labore et sollicitudine ambiunt. Quid enim, ut ait S. Bernardus, est aurum et argentum, nisi terra alba et rubra? quid margarite, nisi excrementa concharum? quid purpura, nisi sanguis vilis pisciculi, qui purpura dicitur? quid bombycina, nisi netus et stamina vermium, puta bombycum?

Tropologicæ Glossa: « Lilia, ait, sunt virgines, qui per augmentum virtutum in Deo crescent, et induuntur gratiæ vestibus in presenti, et gloriæ in futuro. » Hinc illud *Cant. II, 1*: « Ego flos campi et lilium convallium. Sicut liliu inter spinas, sic amica mea inter filias. » Et vi, 2: « Ego dilectio mea, et dilectus meus mihi, qui pascitur inter lilia. » Vide ibi dicta.

30. SI AUTEM (Arabicus: *Sû anîm*) FOENUM AGRI, QUOD HODIE EST, ET CRAS IN CLIBANUM MITTITUR, HEC SIC VESTIS: QUANTO MAGIS VOS, MODICE FIDEI? — Liliis pulchris addit vilem herbam et foenum, ac majorem energiam. Pro foenum enim Græce est *χῆρα*, id est herbam, q. d. Si Deus herbam vi agro tanto virore, tamque pulchris folliculis et involvitur vestit, que hodie e et virescit, cras demittitur et siccat, itque foenum, ac in clibanum sive furum mittitur, ut eum succendant et calcificent ad coquendos in eo panes (1); quanto magis

(1) Vocabulum *χῆρα*, inquit Kuinoel, ut lat. *gramina*, Justin. 86, 4, non tantum gramen, sed et flores, quidquid in hortis et pratris nascitur indicat; hoc tamen loco

os, » qui estis homines fideles, amici et filii sui, Deus vestret? Vos, inquam, qui sine causa estis *medica fidei*, Græce *θεραπεύματα*, id est *parum fidentes* in Deo Deique paterna providentia.

Nota: hæc increpatione Christus ostendit vulgarem de cibo et veste sollicitudinem nasci ex nimia et non credenda divina providentia diffidentia; si enim illi plane confiderent homines, non essent adeo solliciti, sed in ea secure conquiescerent, tumque Deus moderate laborantibus sibi que fidentibus de necessariis omnibus provideret.

31. NOLITE ERGO SOLLICITI ESSE, DICENTES: QUOD MANUCABIMUS, AUT QUID BIBEMUS, AUT QUOD OPERIMUR? — qua veste tegemus corpus nudum contra aeris injurias?

32. HÆC ENIM OMNIA GENTES INQUIRUNT. — Est quintum argumentum, quod hæc terrenorum, puta cibi, potus, vestitus sollicitudo pagana sit, non Christiana, ideoque congruat paganis, qui Deum Deique providentiam ignorant, non Christianis, qui utramque credunt et sperant, imo in dies sentiunt et experiuntur.

SCIT ENIM PATER VESTER (Græca et Syrus addunt *πατήρ σου*, id est *celestis*) QUIA (quod, quantum et quantum) HIS OMNIBUS INDIGETIS. — Est sextum argumentum, q. d. Nolite esse solliciti et anxii in vestra cibi vestisque indigentia; nam Deus probe illam novit, imo videt et intuetur, quia Deus est: ergo eidem providebit, quia amat curatque vos tanquam filios, quia Pater vester; idque facere potest, quia cælestis est et omnipotens. Quin ergo in eum sollicitudinem vestram omnem devolvitis? Scit enim, vult et potest vestræ necessitati succurrere: scit, quia Deus; vult, quia Pater; potest, quia Rex cælestis in cælo et terra pleno jure dominatur. Addit S. Lucas, XII, 29: « Et nolite in meteora aut alia præsedia humana respicere, de quo ibidem plura. Unde S. Franciscus suis non aliud dabat viaticum, quam illud Psaltes, LXX, 23: « Jacta super Dominum curam tuam, et ipse te entriet, » ubi pro curam tuam Hebr. עֲרַיִךְ *tehabeha*; quod Chald. vertit *spem tuam*; S. Hieronymus, *charitatem tuam*; Vatablus, *pondus vel sarcinam tuam*, hoc est tua negotia, tuas sollicitudines, tuas ærumnas, tuam paupertatem et quæquid te onerat et gravat; Psaltes Rom., *cogitatum tuum*. Radix עֲרַיִךְ *tehabeha* significat affectum postulantem, q. d. Jacta quidquid tibi sollicitudinem. aviditatem, precem anxiam movet et elicit, et ipse te entriet; Hebr., *sustentabit, perficiet, curabit* (1). Quin et S. Petrus,

speciem de illis est intelligendum, quorum caules arefacti, utpote grandiores et crassiores, ut omnino herba, fructus, flores, apud Orientales adhibebantur ad solum ignem in fornacibus.

(1) Alii *erit*, et quidem, mo judice, meliori vi, ad eundem sensum adducunt: *Committit Deo* (quod *erit* est. q. d. vitæ) *in sortem tuam*.

I epist. cap. v, 7: « Omnia, inquit,

nem vestram projectis in eum, quantum ipsa cura est de vobis. » Et S. Paulus, *Philipp. II, 7, 6*: « Nil solliciti sitis, sed in omni oratione observatione cum gratiarum actione petitio vestra innotescant apud Deum. » Vide ibi dicta. Nobis enim mens est arcta, humeri et vires exiles; Deus autem latissimos habet providentia oculos, æque ac humeros; ipse enim est verus Atlas, qui cælum et terram humeris sustinet. Ita Deus castra Hebræorum (erant in iis facile duo milliones hominum præter quos, boves feraque animalia) in sterili deserto aluit manna vestesque eorum incorruptas servavit, imo fecit ut illæ cum pueris crescentibus sensim crescerent; idem fecit de caleceis, idque per 40 annos. Sic etiam Deus ubivis gentium mirabiliter providet, alitque tot pauperes opifices, qui numerosam habent prolem et familiam, ad quam alendum quotidianus eorum labor et lucrum exile nullo modo sufficit, præsertim quia sæpe male valent; aut si sani sunt, non inveniunt quod operentur et lucrentur — quod velut certum divine providentiæ argumentum admiratur et celebrat alibi S. Chrysostomus. Fac enim computum, ac rationes subduc tam luci quam expensi, invenies longe plus eos lucrudisse, quam lucrati sint. Facit ergo illis Deus, quod faciebat Hebræis colligentibus manna in deserto; qui enim minus collegerant quam mensuram Gomer, his Deus insensibiliter plus addebat, tantum, scilicet, quantum sufficeret ad implendum Gomer, *Exodi XVI, 18*. Gomer enim erat mensura diurni victus cuique sufficiens. Quocirca Psaltes: « Dominus, ait, regit me (Hebr. Dominus pastor meus, vel pascit me), et (idcirco) nihil mihi deerit: in loco pascuæ, ibi me collocavit. » *Psal. XVII*. Cur ergo de crastino es sollicitus? cur Deo non fidis? injuriam facis Deo, divinam providentiam et curam Deo quasi admis et tibi arrogas. Merito ergo te deseret Deus, teque vacuum, egenum, famelicum et nudum relinquet. Longe ergo satius est « sollicitum ambulare cum Deo solo, » *Micha. VI, 8*, eique dicere: « Ego autem sum mendicus et pauper, Dominus sollicitus est mei. » Dei enim sollicitudo pro nobis multo major est omni cura, quam pro nobis ipsimet gerere possumus. Est enim in Deo divina et immensa.

33. QUÆRITE ERGO (Græce *ζητετε*, id est *caute*) PRIMUM REGNUM DEI ET JUSTITIAM EJUS, ET HÆC OMNIA ADJICIENTUR (Græce *προσθησονται*, id est *apponentur*), ut legunt S. Cyrillus et S. Augustinus, sicut panis et cibus pauperi famelico in mensa a divite apponitur) vobis. — Primum, non tam tempore, quam dignitate, ait S. Augustinus, item æstimatione et appreciatione, q. d. Maxime et præcipue quærite regnum Dei, illud præ cæteris æstimate, et summi præti ducite, parvi vero bona temporalia, utpote quæ tantum in ordine ad regnum Dei quærenda sunt, quæque a Deo multisse loco *adjiciuntur, scilicet*

ubi hominum salutem id expedit. Errant ergo qui dicunt:

O cives, cives, quærenda pecunia primum: Virtus post nummos.

Tales errores sunt et hodie eorum qui pingua officia, beneficia, dignitates et prælaturas omni diligentia quærent et procurant, parum de onere et aptitudine sua, ac de salute æterna cogitant.

REGNUM DEI (cæleste, puta æternam beatitudinem et gloriam) ET JUSTITIAM EJUS? — scilicet Dei (Græce enim est masculinum *αἰών*), hoc est, media quæ ducunt ad regnum Dei, scilicet Dei gratiam, virtutes et bona justaque opera, quibus coram Deo firmus justusque, quæque Deo nobis prescripsit et mandavit, ut nimirum ei ejusque præceptis obediamus.

ET HÆC OMNIA ADJICIENTUR VOBIS. — Ergo ipsa non erunt merces bonorum operum, quia hæc tota nobis servatur in cælo, ait S. Augustinus, sed adjicientur quasi mantissa et auctoramentum exiguum ad pondus mercedis adjectum: ipsa enim sunt bona infima, ait S. Chrysostomus, respectu cælestium, ubi « supra modum in sublimitate æternam gloriæ pondus » expectamus. *II Cor. II, 17*.

34. NOLITE ERGO SOLLICITI ESSE IN CRASTINUM (in tempus futurum); CRASTINUS ENIM DIES SOLICITUS ERIT SIBI IPSI, — hoc est de seipso: videatur legisse *ταῦτα*; jam legunt *τὴν ταῦτα*, id est de rebus suis, sed eodem redit sensus. Est septimum argumentum. γ. d. Simile crastino, id est futuro tempore curam et sollicitudinem crastini, id est sui ipsius: ut quid ante tempus vulvis esse anxii et miseri? licet enim hodie curas crastini vobis acersatis, nihil idcirco minus curarum vobis seorsum afferet dies crastinus, quibus sibi sollicitus et vobis molestus sit, ita ut non sitis illius onera leviora redditori, sed hodiernum diem nova crastini fascis injectione duntaxat oneraturi: suo ergo temporis sua servetur sollicitudo, hodierno hodierna, crastino crastina; ita sollicitudo in partes divisa minuatur, fietque levior et portatu facilior. Sane, si anima ingreditur in corpus hominis, dum nascitur, videtur universas egestates, molestias, dolores et angores quos per omnem vitam, per singulos dies, horas et momenta est subitura, exhorresceret, desperaret, nec in corpus ingredi sustineret. Quocirca Deus celat et abscondit futuras ærumnas, quæ nobis obvenerunt, ut singulis diebus singulas carpamus, et divisas carpm sustineamus: quod facti longe facilius est. Sapienter S. Chrysostomus hic: « Nequaquam, inquit, ulterioris diei cura te conterat: ejus enim diei spatium te visurum nescis, quam ob causam illius sollicitudine torqueris? » Et Sanctus ille *θεοδωκτες*: « Quid prodest sollicitum esse de futuris contingentibus, quæ forte nunquam eventuri? »

Nota primo *τὸν hodie* significat tempus præsens; crastinum, quodvis tempus futurum. Ita S. Hilarius et Hieronymus: simile est vers. 6, et cap. preced., vers. 27 et 29.

Secundo, per prosopopœiam crastino hic tribuitur sollicitudo, quia videlicet dies crastinus suggerit homini materiam novæ sollicitudinis, quæ pro tempore et re nata curari debet. Ita S. Chrysostomus. Simili schemate ait Poeta:

Nescis quid sensus vesper velat.

Et Psaltes: « Dies diei cruciat verbum, et nox nocti indicat scientiam. » *Psal. XVIII, 3*.

Tertio, Christianis hic non prohibet omnes crastinas, imo menstruas ac annuas provisiones frumentis, vini, olei, etc.; has enim prudentia economica requirit, ideoque has prudeniter fecit Joseph in *Ægypto*, *Gen. xli, 33*; et Apostolus, *Act. xi, 29*. Unde S. Antonius apud Cassianum, *Collat. IX, cap. II*, ait nonnullos nihil in crastinum servare volentes fuisse deceptos, nec potuisse arreptum opus congruo exitu terminare. Vide S. Augustinum, lib. *De Operibus monachorum*, cap. XXVII et XXIX. Sed tantum vetat sollicitudines de futuro inutiles, anxias et intempestivas, videlicet, cum quis sollicitus est circa ea quorum cura secundum rectam rationem non congruit presenti tempore, sed futuro: talis enim tantum diei presentis et sibi ipsi onus curasque frustra accersendo et aggravando injuriam facit, et frustraneam molestiam creat.

Sollicitudo ergo est duplex: Prior moderata et sedula, quam recta ratio tali rei vel negotio adhibendam dicitur, quæ a Græcis dicitur *ἀσφάλεια*, id est *diligentia*, et *στοργή*, id est *studium*. Unde Isidorus, lib. II *Etymol.*: « Sollicitus, inquit, dicitur quasi solers citus: in quantum sollicitus aliquis ex quadam solertia animi velox est ad prosequendum ea que sunt agenda; ut *solers* dicitur quasi *solus ars*, ait Festus, id est totus artificiosus, industrius et ingeniosus. Hæc ergo sollicitudo est laudabilis et necessaria in omni prudentia et virtute. Posterior est immoderata, nimia, anticipata, imperitiosa, quæ homo timidus vel cupidus frustra se disruiat et affligit de futuris eventibus, qui plane incerti sunt, nec prævideri vel impediri possunt; hæc Græcis dicitur *ἐπιφοβία*, (quæ vox hic est in Græco) id est anxiosa cura, anxiosa ærumna; hæc vetat hic Christus, ut dixi vers. 23. Unde Glossa interlinearis: « Non laborat, inquit, et providentia damnetur, sed sollicitudo mentem suffocans. »

SUFFICIT DIEI MALITIA SUA. — « Malitia, » id est molestia, cura et afflictio « sua, » q. d. Quis que dies suam homini afferat molestiam et sollicitudinem: ut quid ergo frustra alias sibi de crastino et futuro accersit? Græcum ergo *αἰώνια*, id est malitia, sumitur pro *αἰώνια*, id est mali illatione sive afflictione. Sic Jacob ait Pharaoni: « Dies peregrinationis mee centum et triginta annorum sunt

parvi et mali, » Id est miseri. *Gen. xlvii, 9.* Sic vice versa bonitas vel bonum sumitur pro laeto et hilari et iucundo, ut : « Ecce quam bonum et quam iucundum, habitare fratres in unum. » *Psal. cxxxii, 1.* Ita S. Hieronymus, Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius et S. Augustinus, lib. II *De Serm. Domini in monte*, ubi totum hunc Christi sermonem fuisse explicat. Causam dat S. Chrysostomus : « Ut enim eos acrius increparet, inquit, ipsum pene tempus animavit, et voluit afflictum ab omnibus introduxi, quasi quod contra

illos de imposita sibi afflictione superflua clamaret. » Audi et S. Augustinum : « Necessitatem vocat malitiam, quia penalit est nobis; pertinet enim ad mortalitatem, quam peccandum meruimus. Cum videmus servum Dei providere necessaria, non putemus agere contra Domini preceptum; nam et Dominus propter exemplum loculos habuit, et in Apostolorum Actis legitur procurata necessaria in futurum, ob imminente famem; non prohibemur ergo procurare, sed ob ista militare. »

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo prohibet Christus ne alios iudicemus et ne sanctum demus canibus. Secundo, vers. 7, docet insistendum esse orationi. Tertio, vers. 13, asserit viam in calum esse arctam et a paucis iniri. Quarto, vers. 15, monet fugiendos esse falsos prophetas et doctores, qui in vestimentis ovis celant lyrum. Quinto, vers. 21, pronuntiat sapientem esse eum qui ita audit verba sua, ut illa faciat et opere implet; ideoque similem esse edificanti domum, non in arena, sed in petra, quae ventis et procellis omnibus resistit.

1. Nolite iudicare, ut non iudicemini. 2. In quo enim iudicio iudicaveritis, iudicabimini; et in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. 3. Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, et trabem in oculo tuo non vides? 4. Aut quomodo dicis fratri tuo: Sine eijciam festucam de oculo tuo; et ecce trabs est in oculo tuo? 5. Hypocrita, eijce primum trabem de oculo tuo, et tunc videbis eijcere festucam de oculo fratris tui. 6. Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, et conversi dirumpant vos. 7. Petite, et dabitur vobis; quærite, et invenietis; pulsate, et aperietur vobis. 8. Omnis enim qui petit, accipit; et qui querit, invenit; et pulsanti, aperietur. 9. Aut quis est ex vobis homo, quem si petierit filius suus panem, numquid lapidem porriget ei? 10. Aut si piscem petierit, numquid serpentem porriget ei? 11. Si ergo vos, cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris; quanto magis Pater vester, qui in cælis est, dabit bona petentibus se! 12. Omnia ergo quæcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis. Hæc est enim lex et Propheta. 13. Intrate per angustam portam: quia lata porta et spatiosa via est, quæ ducit ad perditionem, et multi sunt qui intrant per eam. 14. Quam angusta porta, et arcta via est, quæ ducit ad vitam; et pauci sunt, qui inveniunt eam. 15. Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. 16. A fructibus eorum cognoscetis eos. Numquid colligunt de spinis uvas, aut de tribulis ficus. 17. Sic omnis arbor bona fructus bonos facit: mala autem arbor malos fructus facit. 18. Non potest arbor bona malos fructus facere; neque arbor mala bonos fructus facere. 19. Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur. 20. Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos. 21. Non omnis qui dicit mihi: Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum; sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorum. 22. Multi dicent mihi in illa die: Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo demonia eiecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus? 23. Et tunc confitebor illis: Quia nunquam novi vos: dis-

cedite a me, qui operamini iniquitatem. 24. Omnis ergo qui audit verba mea hæc, et facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificavit domum suam supra petram; 25. et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et non cecidit; fundata enim erat super petram. 26. Et omnis qui audit verba mea hæc, et non facit ea, similis erit viro stulto, qui ædificavit domum suam supra arenam; 27. et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et cecidit, et fuit ruina illius magna. 28. Et factum est, cum consummasset Jesus verba hæc, admirabantur turbæ super doctrina ejus. 29. Erat enim docens eos sicut potestatem habens, et non sicut Scribæ eorum et Pharisei.

1. **NOLITE IUDICARE** (temerarie et maligne), UT NON IUDICEMINI. — Nota: Christus non prohibet hic publicum magistratus iudicium, quo reos condemnat, innocentes absolvit, hoc enim necessarium est in omni republica; sed tantum privatum, cum scilicet temerarium est, aut curiosum, aut detractorium: hoc enim charitati et justitiæ, ipsique Deo, cujus iudicium usurpamus, repugnat; proximo enim dati sumus non iudices, sed socii: quare, si temerarie malam de eo habemus opinionem, injuriam ei facimus, eique famam in animo nostro et apud alios, si eam ore proloquamur, eripimus. Fama autem ingens est bonum, majusque quam sint opes. Ita S. Hieronymus, Beda et Augustinus in *Reg. brevior.*, Reg. 164, et S. Augustinus: « Quæ dubium est quo animo fiant, inquit, in meliorem partem vult nos interpretari. Nam *ἐπιτιμία*, id est amor proprius et invidia impellunt hominem, ut in deteriorem partem illa interpretetur. Unde Glossa: « Vix quisquam, ait, invenitur hoc vitio carens, ut suis favens, aliena facile reprehendat. » Audi S. Augustinum, serm. 202 *De Tempore*: « De istis ergo, quæ sunt Deo nota et nobis incognita, periculose nostros proximos iudicamus. De ipsis enim Dominus dixit: *Nolite iudicare, ut non iudicemini*. De illis vero quæ aperta sunt et publica mala iudicare et redarguere, cum charitate tamen et amore, et possumus et debemus, odio habentes non hominem, sed peccatum, non vitiosum, sed vitium detestantes, morbum potius quam ægrotum. Nam publicus adulter, raptor, assidue ebriosus, proditor, superbus, si iudicati vel castigati non fuerint, implebitur in eis illud quod beatissimus martyr Cyprianus de talibus dixit: *Qui peccantem verbis adulantibus alapat, peccati fontem subministrat.* » Causam perversitatis temerarii iudicii dabit S. Antonius, dicitans nos sæpe falli in ratione gestorum: aliud esse Dei cuncta cernentes iudicium, qui non ex superficie corporum, sed ex mentium iudicat æranis. Equum autem esse nos nobis compati et invicem onera nostra portare, ut concessio examine salvatori proprias conscientias nosmetipsos iudicantes intueremur. Ita S. Athanasius in ejus Vita.

Ubi dicitur: **NOLITE IUDICARE** — temerarie scilicet et maligne, vel severe et rigide, ut jam dixi; neque ab hominibus, neque a Deo, *q. d.* Ita fiet, ut plurima aliorum iniqua iudicia effugiatis, aut saltem ut severum Dei iudicium non experiamini. Nota: hoc ut plurimum est verum, non tamen semper. Christus enim, Apostoli et Sancti, qui neminem temere iudicaverunt, a Pilato et Judæis temere et injuste iudicati et condemnati sunt: semper tamen id verum est de iudicio Dei. Audi S. Augustinum, *De Sermone Domini in monte*: « Temeritas, quæ punis alium, ipsa te puniet; necesse semper iniquitas injuriam facienti. »

Vide hujus rei aspositum et illustre exemplum apud Anastasium Sinaitam, orat. *De S. Synaxi*, quod recensuit Jacobi iv, 11.

Nonnulli codices cum Maldonato hic addunt: « Nolite condemnare, et non condemnabimini; » sed id delent Græca, Romana, Tertullianus, S. Ambrosius, Augustinus, Chrysostomus et alii: esto id habebat Lucas vi, 37.

Narrat Leontius, Episcopus Cypri, in Vita S. Joannis Eleemosynarii, cap. xxxv, Vitalium, qui multas convertebat meretrices, a quodam alapa cæsum et fornicarium iudicatum, sed hunc iudicem vicissim alapam accepisse a demone ab eoque possessum, nec potuisse liberari, nisi supplicem in cella Viti jam vita functi, ubi et in pavimento cælitus scriptum legerunt: « Viri Alexandrini, nolite ante tempus iudicare, quoad usque Dominus veniat. » Porro, quam ipse S. Joannes caveret ne quem iudicaret, idemque alios caveret doceret, pluribus idem narrat Leontius. Sapienter S. Bernardus, *rm. 40 in Cant.*: « Excusa intentionem, inquit, si non potes opus, puta ignorantiam, puta subreptionem, puta casum. »

2. **IN QUO ENIM IUDICIO IUDICAVERTIS, IUDICABIMINI; ET IN QUAMENSURA MENSIFUERITIS, REMETIETUR VOBIS.** — *In quo et in qua*, id est quo et qua; hoc est, quali iudicio iudicaveritis alios, tale et vos subibitis, scilicet temerarium, curiosum, infamans ab hominibus, a Deo autem curiosum exactum, rigidum et severum; Deus enim temerarius esse nequit: sin autem candide et benigne dicta factaque aliorum iudicaveritis, in meliorem partem illa interpretando, etiam candidum et benignum de dictis factisque vestris iudicium Dei et hominum experiemini: « Ut enim peccata examinantur tua, ait S. Chrysostomus, legem nobis